

JUBILEUMI
ÉVFOLYAM

HALÁSZAT

2007. 2. SZÁM • NYÁR

Dr. Molnár Kálmán halparazitológus 70 éves!

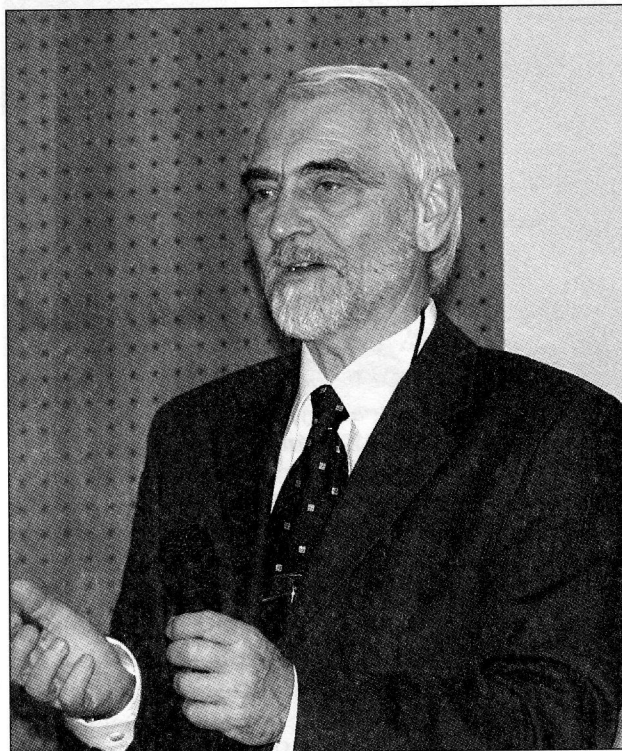
Molnár Kálmán 70. születésnapjára Intézetünk, az MTA Állatorvos-tudományi Kutatóintézete ünnepséget szervezett. Az ünnepségre az Országos Állategészségügyi Intézet konferenciatermében (Budapest XIV., Tábornok u. 2.), a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében került sor, közel száz kolléga részvételével.

A program első felét előadások alkották. *Prof. Mészáros János* akadémikus korábbi, és *Dr. Harrach Balázs* jelenlegi intézet-igazgató méltató szavai után a Magyar Parazitológusok Társaságának örökös elnöke, *Prof. Kassai Tibor* mondott köszöntőt „Üdvözlő szavak egy ifjú hetvenéveshez” címmel.

A bevezető előadásokat követően volt tanítványok és kollégák tartottak előadásokat a következő sorrendben: *Dr. Jeney Zsigmond*: Hal-kórokozó-környezet: Egymást kiegészítő területek a hal-kórtanban.; *Dr. Székely Csaba*: Közös emlékek; *Dr. Baska Ferenc*: „Egy csepp emberség – egy csepp emberiség”; *Dr. Eszterbauer Edit*: Halparazita nyálkaspórások (Ph: Myxozoa) evolúciós és taxonómiai vizsgálata: Összefér-e a molekuláris filogenetikai megközelítés a klasszikus morfológiával?; *Dr. Csaba György*: „Legfőbb halkórtani eredmények az Országos Állategészségügyi Intézet és az MTA Állatorvos-tudományi Kutatóintézete együttműködésének négy évtizedéből”; *Dr. Békési László*: Egy állatorvos kutató a halgazdasági gyakorlatban (Dr. Molnár Kálmán); *Dr. Majoros Gábor*: Azok a csodálatos mételyek! *Dr. Molnár Gábor*: Homeopátiás gyógymódok alkalmazása a halegészségügyben.

Az előadások után Dr. Molnár Kálmán meghatott szavakkal köszönte meg a kollégák jókívánságait és további terveiről is szólt néhány szót, miszerint nyugdíjasként is több hal-parazitológiai probléma megoldását tűzte ki célul. Reményei szerint ehhez a lehetőségek is adottak lesznek majd. Az ezt követő szerény állófogadáson a halászati szakma megjelent reprezentánsai meleg szavakkal és sok-sok ajándékkal köszöntötték őt.

Kedves Kálmán! Szeretnénk újra megköszönni türelmes, tanító szavaidat és reméljük, hogy tíz év múlva 80. születésnapod köszöntése alkalmával ugyanitt találkozhatunk!

Előzetes terveim szerint Molnár Kálmán életútjáról is szerettem volna írni. Véleményem szerint azonban az olvasó részére sokkal szemléletesebb képet ad a saját magáról írt, és engedélyével idézett „színes életrajz”:

„Tatabányán, 1936-ban november idusán születtem egy telepi bányászházban. A környezet akkoriban még nem vetíthette előre, hogy valamilyen állatorvos leszek. Jóllehet valamennyi porta kis kertjében található volt egy-két sertés és tyúk, valamint a ház körül macska, a telep egyáltalán nem volt a mezőgazdasággal köszönő viszonyban. Macskánk nekünk nem volt, mert apám, egy megszállott galambász, ezt az állatot valahogy nem szívelhette. Ugyanakkor, ismét apám révén, akinek a horgászás is hobbija volt, igen hamar megismerkedtem a halakkal, s egész életemben különös vonzódással voltam irántuk. Ezt a vonzódást, valamint a galambok iránti érdeklődésemet később megszakította nevelőszüleim életéről alkotott felfogása, akik szerint horgász, vadász, madarász mind naplopó. Ugyanis a háború gondoskodott róla, hogy szüleim és Tatabánya helyett

Budapesten nagynénémnél folytassam gyermekéveimet. Apám a Don-kanyarban, anyám Tatahánya ostromakor halt meg. Szüleim elvesztése ellenére boldog családi légkörben nőttem fel. Az Angyalföldön eltöltött négy év után, amikor a természettel való kapcsolatot csupán a Vizafogónál a Dunán eltöltött esetenkénti horgászás jelentette, Óbudára költöztünk. Akkor, 1950-ben kezdtünk építkezni a Mátyáshegyen, a Kiscelli-Dombon, amikor ép eszű ember ilyet nem tett. Ez a ma sűrűn beépült vidék akkortájt üres telkekből, apró nyaralókból állt. Viszont közel volt az Árpád Gimáziumhoz, ahol a középiskolai tanulmányaimat végeztem. A hatalmas parkkal körülvett Kiscelli domb inkább egy vidéki miliő lehelét árasztotta, mint egy olyan városrészt, amely a mai állapotnak felel meg. Új szüleim, lévén korábban iparos emberek, a környezethez kívántak alkalmazkodni, s hamarosan lett kecskénk, nyulunk, csirkénk, kutyánk és macskánk, sőt különleges kegyként néhány galambom is. Ez természetesen azt jelentette, hogy az iskola előtt és után az állatokat el kellett látnom. Pechemre a kecskefejés nagyapámnál ellesett művészetét bemutattam nevelőszüleimnek, akik erre alkalmasnak tartottak, s hamarosan három kecskét fejtem naponta. Ugyancsak alkalmasnak tartottak a nyulak táplálására, s ez által a sarló és kasza használatával is megbarátkoztam. Ez a környezet hamarosan meghatározta, hogy belőlem csak biológus, állattenyésztő vagy állatorvos lehet, amit az is segített, hogy az iskolában a biológia volt a kedvenc tantárgyam. A középiskola nem jelentett problémát, mindig jó tanuló voltam, de mint életemben mindig, sohasem a legjobb. Szóval, amikor eljutottam a pályaválasztásig a Budapesten eltöltött vidéki élet mellett, az Állatorvosi Főiskolára való jelentkezés mellett döntöttem. Lévén jó tanuló, s abban az időben jó-pontként munkás-származású gyerek, a Főiskolára, 1955-ben simán bekerültem, annak ellenére, hogy társadalmi és pártmunkákban sohasem vettem részt. Ellenkezőleg, már az általánosban is megállapították, hogy nem vagyok közösségi lény, és bontom az egységet. Állítólag destruktív és pesszimista is voltam, de én magam csak úgy vélem, hogy realista. Ez az úgynevezett pesszimista alkat segített hozzá, hogy ne érjenek csalódások, s mindig reálisan felmérjem a várható nehézségeket mind a magánéletemben, mind a munkámban. Szóval állatorvostan-hallgató lettem, annak ellenére, hogy a zoológia jobban vonzott. Az állatorvosi létnek inkább a tudományos oldala, mint a gyakorlata érdekelt. Időközben magánéletemben is jelentős változások történtek. Nevelőapám rokkant nyugdíjas lett, s a család anyagi helyzete jelentősen romlott. Nem volt ezért mindegy, hogy az ösztön-

díj milyen mértékű. Igyekeztem, s ez által az ösztöndíjam mindig elérte nevelőapám nyugdíját. Mindemellett azonban jutott időm arra, hogy szabadidőmben a diákköri munkába is bekapcsolódjam. Sokáig vacilláltam, hogy vajon a parazitológiai vagy bakteriológiai kutatást válasszam, de az élet, azaz állataim eldöntötték a kérdést. A szabadidőmben nevelt nyulaim coccidiosisban dögöltek. Kecskéink a sok tüdőféregtől hörögtek, és a levágás után nyelőcsőjükön hemzsegték a Sarcocystis tömlők. Kedvenc galambjaimon a trichomonasok galambgolyvát okoztak, macskánk fülében gyűlést tartottak a rühök, kutyáink pedig fenekükön szánkáztak a végbelükből kikandikáló Dipyliidium-galandférgek miatt. Mivel tyúkjainkat az időben még nem cseréltük évente, lábukon a rühösség csizmát képezett. A kocka akkor dőlt el, amikor egy coccidiosis-tól pettyes nyúl-májjal megjelentem Kobulej docensnél. Felismerte bennem a megfelelő alanyt, és meghívott a tanszékre, hogy problémáimat ott tanulmányozzam, de hogy ne nagyon unatkozzak, próbaképen megraktált 100 kemecsei varjúval is, melyet Melchert Pista barátommal fel is boncoltunk. Hamarosan a tanszéken amolyan mindenés lettem, s a bemutatóra szánt anyagot rendszeresen szállítottam. Nem volt nehéz, mert egyetlen kecskebogyóból a tüdőféreg-lárvák tömegeit, bélféreg peték ezreit tudtuk izolálni. Ehhez hozzá járult faramuci ízlésem is, ugyanis a Kotlán-féle Parazitológia könyvet egyhuzamban élvezettel olvastam el, pedig annak már egy-két lapja is megfektette évfolyamtársaim gyomrát. Nemsokára egyéb tanszékek előadói is hallottak egy excentrikus parazitológus-hallgatóról. Történt egyszer, hogy egy kórbonctani gyakorlaton Kapp adjunktus megkérdezte tőlem, hogy milyen állat szervei találhatóak a tálcán. Azt feleltem, hogy egy juhé. Ő a fejéhez kapott, majd azt kérdezte, vajon nem látom-e, hány lebenye van a májnak. Közöltem vele, hogy látom, de azt is látom, hogy a tüdőben Dictyocaulus filaria okozta tünetek láthatók, s e mellett gócos tüdőférgek is láthatók. A szerveket csupán a férgeikről felismerő hallgató extrém esete hamarosan elterjedt az egyetemen, s attól kezdve egyre inkább elnézték nekem a gyakorlati tárgyak során adódó ügyetlenkedéseimet.

A szakmai életemet meghatározó másik tényező egy fakultatív előadás volt, melyet Jaczó Imre zoológus-kutató tartott a halbetegségekről, előadásának végén felmutatott egy könyvet, melyet Markevics ukrán tudós írt Ukrajna halainak parazitafaunájáról. Én ezt a könyvet a könyvtárban megtaláltam, és olvasgatni kezdtem. Az orosz nyelvet legtöbb kollegámmal ellentétben jól elsajátítottam a középiskolában, ezért a szöveg rengeteg újdonsággal szolgált. Meg is kérdeztem

Kobulej tanár urat, hogy az állatorvosok közül ki foglalkozik halak parazitáival, de mivel azt a választ kaptam, hogy senki, nyomban elhatároztam, hogy én valaki leszek. Ettől kezdve minden kezem ügyébe kerülő halat felboncoltam, s készültem a diploma utáni elsőségre. A negyedik egyetemi év utáni, Környén töltött gyakorlatomon csapott le a ménkő. A környei halastó halásza közölte velem, hogy „holnap egy halbetegségekkel foglalkozó állatorvos jön a tóhoz”. Szóval van ilyen? Másnap azonban javult a kedvem. Találkoztam Búza Laci bácsival, aki elmondta, hogy rossz káderlapja miatt csak azzal a feltétellel vették vissza az Országos Állategészségügyi Intézetbe, ha a halkórtani vizsgálatok beindítását vállalja. Rögtön javasolta, hogy járjak be hozzá, és tanuljuk együtt a halkórtan rejtelmét. Gépbe diktáltam neki a halbetegségekről írt orosz szövegeket, s bele éltem magam a tudatba, hogy második leszek. Ismét másként alakult, ugyanis ősszel bemutatták nékem az előttem végzett Szakolczai Józsefet, mint új munkatársat. Át kellett programozni jövőképemet, s beletörödni abba a lehetőségbe, hogy halmentes parazitológus leszek. Mivel végzésem előtt felajánlottak nekem egy gyakornoki állást a tanszéken, elégedetlenségre semmi okom sem lehetett. Végül egy telefon döntötte el sorsomat. Búza dr. felhívott, s közölte velem, hogy az Állategészségügyi Kutató Intézetben halkórtanost keresnek. Mészáros János igazgatónak, aki régóta ismert, megfelelttem, s a tanszéket, még a belépés előtt orvul elhagytam. A kutatóban két idősebb kolléga, Pellérdy és Babos doktorok, valamint Németh Pista, aki előttem végzett, alkották a Parazitológiai Osztály stábját. A halkórtannal nem akartak foglalkozni, s így nyomban önálló kutatáshoz kezdtem. Ennek sok előnye és hátránya volt. Egész életemben autodidakta voltam. Kollegáim, ha kérdeztem, segítettek, de a dolgaimba nem avatkoztak bele. A legnagyobb segítség az volt, amikor Babos dr. levitt Tihanyba a Biológiai Kutató Intézetbe. Mind Woynarovich Elek, igazgató mind Tölg István, fiatal halas kutató szertettel fogadtak. Szobát, mikroszkópot és halat kaptam az ott töltött hetekre, s hamarosan paraziták tömegeivel ismerkedtem meg. Hírnevemet ott is az egyetemen bevált módszerrel teremtettem meg. Egy alkalommal, mikor Pista néhány dévérkeszeget bocsátott rendelkezésemre, visszamentem hozzá, mondván, hogy ez a hal nem lehet dévér, mert a kopoltyúján *Dactylogyrus sphyrna* van. Valóban egy karikakeszeg került a mintába. Így életemben másodszor a parazita felismerése s a gazda nem ismerése teremtette meg a renomét, s váltam azzá a különleges fickóvá, aki a paraziták alapján határozza meg a halat. A követke-

ző hónapok az intézeti feldolgozó munkával és tihanyi kiszállásokkal teltek. Főnököm, Pellérdy dr., akinek világszerte elismert tudományos nagyságát csak utólag ismertem fel, jobbára közömbösen viselkedett velem. Bár tanácsaiért és megértésért általánosságban köszönettel tartozom neki, egyszer azonban rossz tanácsot adott. Amikor azt kérdeztem tőle, hogy vajon a német vagy angol nyelv tanulásához lássak-e, ő a németet javasolta. Mentségére legyen mondva, abban az időben minden szakirodalom németül volt elérhető, ha nem oroszul, s az angolszászok, csak halászták, és nem tenyésztették a halakat. Hetente két napon orosz, két napon német tanfolyamot látogattam, ugyanis rájöttem, hogy egy kutató számára a nyelvismeret fontosabb, mint a szakma szeretete. Mire azonban a nyelvvizsga megszerzéséig eljutottam, változott a világ. A német nyelvű folyóiratok angolra váltottak, s megindult a nyugati országokban is a halkórtani kutatás. Most már idősebb fejjel az angol tanulására váltottam.

Az intézeti munkám mindig örömmel töltött el, s azt sohasem tekintetem igazi munkának, inkább hobbim kiélésének. Az első évekre jellemző zoológiai jellegű munkát lassan igazi állatorvosi tevékenység váltotta fel, s 1963-tól az Országos Állategészségügyi Intézettel közösen rendszeresen vizsgáltuk a betelepített növényevő halakat, s jó néhány eddig ismeretlen élősködőt és betegséget találtunk. Elsőként teszteltem a Devermin-t a *Bothriocephalus galandférgesség* ellen, és 2 nappal az élősködő kimutatása után már halakat kezeltünk. Részt vettem a szerves foszforsav észterek tógazdasági használatának kidolgozásában, mégis azokra az intézkedésekre vagyok a legbüszkébb, amikor a mai bio-szemléletnek megfelelően gyógyszer nélkül mentettünk meg állományokat. Ezek közül a legemlékezetesebb az az eset, amikor a frissen importált amurállományban fellépett kopoltyúférgességet, az idősebb halak megfelelő elkülönítésével meg tudtuk szüntetni Dinnyésen. Az eredmény szép volt, de fájdalmas, mert a kandidátusi témámat képező férgesség tanulmányozásától megfosztottam magamat. Szerencsére nem minden gazdaságban fogadták meg tanácsaimat, s ez által sikerült 1971-re a kutatást befejezni, és az amur-kopoltyúférgességről írt disszertációm 1972-ben megvédeni.

Nemzetközi tekintetben is szépen alakultak dolgaim, s bár abban az időben egy nyugati útról álmodni sem lehetett, a keleti országok kutatóival igen szoros kapcsolatom volt. Ezek a kapcsolatok pótolták azt a hiányt, amit a hazai egyedülálló, gyökértelen kutatás jelentett. Rendszeres kapcsolatom volt orosz, cseh, szlovák, lengyel, román és jugoszláv kutatókkal, s rendszeresen

látogattuk egymást, és segítettük tanácsainkkal. Örökké hálás maradok Oleg Bauer leningrádi professzornak, aki bőségesen ellátott szakirodalommal, és még a későbbi kanadai utamat is néki köszönhetem. Sikerült a magyar halak parazita-faunáját feldolgoznom, s minden csoportból a nemzetközi nivónak megfelelő egyedet begyűjtenem. A helmintológia fokozatosan kiszorult kutatómunkámból, és a protozoológia helyettesítette azt. Először a hal-koccidiumokat illetően vívtam ki Közép-Európában magamnak előkelő nevet, majd a nyálkaspórásokat illetően is az élvonalba kerültem. Ezek a kutatások azonban csak azután váltak megfelelő szintűvé, amikor 34 éves koromra az angol nyelvet is elsajátítottam. Különösen az ösztönzött erre, hogy Fernando professzor a kanadai Waterloo egyetemről meghívott laboratóriumába, s amikor úgy éreztem, hogy megfelelő angol tudásom van, 1973-ban elutaztam Kanadába egy évre. Kemény dolog volt serdülő, nevelést igénylő fiaimtól elválni egy évre, és feleségemet is csak nyolc hónap múlva láttam viszont, mert akkoriban a családot amolyan túszként tartották itthon. Kanadából nem sokat láttam, mert dolgoztam. Viszont egy év alatt 9 cikket írtam. Ekkor még az amerikai kontinensen a halparazitológia gyerekcipőben járt, s ezért számomra és a velem dolgozó cseh kolléga számára ez a földrészt terített asztalnak bizonyult. A nyugati tudományos világ is elfogadott, s közleményeimet a „a butácska angol” ellenére is leközlötték. Hamarosan több újonnan induló és régi folyóiratnak lettem a lektora. Hosszabb ideig voltam szerkesztőbizottsági tagja *Journal of Applied Ichthyology*, *Ecological Parasitology* és *Folia Parasitologica* nevű folyóiratoknak, s jelenleg is rendelkezem ilyen funkcióval a *Diseases of Aquatic Organisms*, *Systematic Parasitology* és *Journal of Protistology* nevű szaklapoknál. Különösen büszke vagyok arra, hogy végig zökkenőmentes kapcsolatot tudtam tartani az Országos Állategészségügyi Intézet Búza László, Szokolczai József majd a Csaba György által vezetett Hal- és Méhkórtani Osztályával. Együttes munkánk során, Csaba György és Gayer Éva kolleganóm lelkes munkája nyomán sikerült tisztázni az úszóhólyag-gyulladás kórokát, s bizonyítani, hogy ezt a vírusos betegségnek tartott kórformát egy nyálkaspórási parazita, a *Sphaerospora renicola* fejlődési alakjai okozzák. A hal-coccidiumok területén odáig jutottam, hogy jelenleg minden harmadik fajt én írtam le, s vannak fajaim Észak és Dél Amerikából, Ausztráliából, Dél-Afrikából, Malajziából és Japánból is. A coccidiumok és nyálkaspórások területén végzett kutatásaim alapján 1988-ban megszereztem az állatorvos-tudomány doktora címet. Bár mindig magányos farkasként szerettem dol-

gozni, nem úszhattam meg, hogy egy témacsoportot alakítsak, s tanítványaim legyenek. Különösen az tölt el büszkeséggel, hogy hazai és külföldi (iráni, szír, egyiptomi) tanítványaim megállták helyüket, s képességeiktől függetlenül ösztöndíjas idejük alatt számos jó közleményt publikáltak. Közülük kiemelkedik Amina El-Mansy, aki nagyon nehéz természetű hölgy volt, de rendkívül sikeres, és nyolc dolgozata mellett még két gyermeket is szült a 4 éves PhD ciklus alatt. A munkatársaim, és részben külföldi ösztöndíjasaim munkálkodása nyomán a nyálkaspórások többgazdás (hal és csővájó féreg gazdák) fejlődése területén a nemzetközi élvonalba kerültünk, és felismerve a molekuláris technikában rejlő lehetőséget, ezen a vonalon előbb külföldi kooperációban, majd csoporton belüli munkamegosztásban pozíciókat megtartottuk. Ugyanakkor nagy megrázkódtatást jelentett véleményünknek a semmibe vétele a balatoni angolna-elhullás idején. Közösen az OÁI munkatársaival azon a véleményen voltunk, hogy az elhullás elsősleges okozója az a fonálféreg, amelyet a Távols-Keletről hurcoltak be. Ezt Magyarországon sohasem tudtuk egyértelművé tenni, de a külföldi szakértők véleményünket egyöntetűen elfogadják, annál is inkább, mert az elhullás hasonló tünetekkel Csehországban is bekövetkezett. A rendszerváltás után nevem szóba került, mint az intézetem igazgatójává, de földi babérokra sohasem törekedtem, s csupán az igazgatóhelyettesi megbízást vállaltam el. Hozzá tartozik életrajzomhoz az is, hogy Kanadából való hazatérésem után az intézet személyzeti megbízottja lettem, annak ellenére, hogy a Pártnak nem voltam tagja, de örömmel jelenthetem ki, hogy intézetünkben a politika sohasem határozta meg a tudományos előrehaladást.

Ahhoz a különleges egy-munkahelyes generációhoz tartozom, ami változó világunkban már nem erény, s inkább a tehetetlenség kategóriájába tartozik. November 15-én, 70 éves koromban meg kellett válnom az Intézettől, annál is inkább, mert ugyancsak tovább szolgáltam, mint az egy átlag állatorvosnak illetve kutatónak lehetséges. Ugyanakkor munkámtól és hobbitól nem kívánok megválni, s bár fokozatosan megpróbálok hozzáadaptálódni az új feltételekhez (azonos munka nyugdíjjal), a megoldatlan problémák tovább izgatják fantáziámat. Fiatal kollegáim új tudományát (pl. DNS technikák) felhasználva remélem, amíg erőm engedi, hasznosan tudom előre vinni a magyar halkórtani kutatást”.

Az ünnepi ülés anyaga és az eseményen készült film megtalálható az MTA Állatorvos-tudományi Kutatóintézete honlapján: <http://www.vMRI.hu/> valamint a [http](http://www.vMRI.hu/) linken a 2006. 11.10.-i dátumra kattintva!